

**საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში
აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის ისტორიიდან
(1918-1921 წწ.)**

**The Political Status of Abkhazia
in the Democratic Republic of Georgia
(1918-1921)**

ლელა სარალიძე

რეგიონალიზმის კვლევის ინსტიტუტი
საქართველო, თბილისი

Lela Saralidze
Regionalism Research Institute
Georgia, Tbilisi

ABSTRACT

The political status of Abkhazia during the collapse of the old Russian statehood and the subsequent formation of national republics in the South Caucasus region remains a contentious subject in modern historical research. While the historical connection of Abkhazia to Georgia as an integral part is indisputable, various works in foreign languages have presented this issue through the lens of Soviet propaganda. The government of the Democratic Republic of Georgia faced formidable challenges from its inception, as it sought to establish an independent Georgia within its historical borders, including the territory of modern Abkhazia, currently under foreign occupation. Hence, an examination of the political status of Abkhazia in the Democratic Republic of Georgia remains highly relevant today. The purpose of this research is to investigate the status of Abkhazia during the period of the Democratic Republic of Georgia by conducting an objective analysis of archival documents.

Based on objective scrutiny, the following conclusions can be drawn: a) During the existence of the Democratic Republic, it was possible to restructure the administrative unit of the Sokhumi district of the Russian Empire into an autonomous Abkhazia; b) On June 11, 1918, the „People’s Council of Abkhazia“ signed an agreement that granted autonomy to Abkhazia as a part of the Democratic Republic of Georgia; c) On October 16, 1920, the draft constitution of Abkhazia was adopted during the People’s Council meeting and subsequently submitted to the Constituent Assembly for approval. The „Statute on the Management of Autono-

mous Abkhazia“ was prepared based on this document and received approval from the founding assembly on February 21, 1921. From 1919 onwards, Abkhazia enjoyed de facto powers in agreement with the Government of Georgia. The extent of autonomy granted to Abkhazia through this provision exceeded any previous rights bestowed upon the region, as it encompassed complete self-governance and full autonomy in domestic affairs. On February 21, 1921, the constitution of the Democratic Republic of Georgia, approved by the Constituent Assembly, officially recognized and legalized the autonomous status of Abkhazia within the unified Georgian state. The participation of Abkhazia’s representatives in the creation of this constitution further cemented the autonomous status of Abkhazia.

Through an objective analysis of archival materials and historical documents, this research sheds light on the complex and nuanced political developments surrounding the status of Abkhazia in the Democratic Republic of Georgia. By providing an unbiased examination of the subject matter, this study contributes to a more comprehensive understanding of the historical and political dynamics of Abkhazia during this pivotal period.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის ისტორია, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ცვლილებები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში (1918-1921), აკაკი ჩხენკელის მოგზაურობა აფხაზეთში.

Keywords: History of the political status of Abkhazia, administrative-territorial changes in the Democratic Republic of Georgia (1918-1921), Akaki Chkhenkeli's trip to Abkhazia.

სეპარატისტულ ისტორიოგრაფიაში დღემდე მიმდინარეობს სიცრუის ტირაჟირება აფხაზეთის პოლიტიკურ სტატუსთან დაკავშირებით. ისმის უსამართლო პოლიტიკური ბრალდებები იმის შესახებ, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში ადგილი ჰქონდა ქართული შეიარაღებული ფორმირებების მიერ აფხაზეთის დაპყრობას და აფხაზი ხალხის ნების საწინააღმდეგოდ საქართველოს შემადგენლობაში მათ იძულებით გაერთიანებას. ნაშრომის სიახლეს წარმოადგენს ის, რომ ისტორიული დოკუმენტების საფუძველზე ნაჩვენებია ობიექტური ისტორია. აფხაზეთი, როგორც მანამდე, ასევე, დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში საქართველოს გეოპოლიტიკური სივრცის განუყოფელი ნაწილი იყო. პოლიტიკური მოსაზრებით, რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ 1864 წელს აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების, იქ რუსული მმართველობის შემოღების შემდეგ ტერმინი აფხაზეთი საერთოდ ამოიღო ხმარებიდან. აფხაზეთი, წებელდა და სამურზაყანო ერთიან ადმინისტრაციულ ერთეულში, სოხუმის სამხედრო განყოფილებაში, მოგვიანებით კი სოხუმის

ოკრუგში (ოლქი) მოაქცია, რომელიც ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორს დაუქვემდებარა. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, რასაც შედეგად რუსეთის იმპერიის ნგრევა მოჰყვა, ამიერკავკასიაში პოლიტიკური ვითარება ძირეულად შეიცვალა. აღნიშნული მოვლენების ფონზე, ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის პრობლემა დღემდე მეცნიერული ინტერესის საგანია. აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი თანამედროვე ისტორიულ მეცნიერებაში დღემდე ერთ-ერთ ყველაზე საკამათო საკითხად რჩება. შეიქმნა უამრავი ნაშრომი, სადაც ისტორია საბჭოური პროპაგანდის ჭრილშია გადმოცემული. ამ მხრივ, გამონაკლისი არც სომეხი ისტორიკოსი მაილიან ბენიამინი არის. თავის ერთ-ერთ ნაშრომში ის წერს: „აფხაზი ისტორიკოსების მთავარი დასკვნა საქართველოს მიერ მათი სამშობლოს ოკუპაციისა და ანექსიის შესახებ პრობლემის ზედაპირული შეხედვით არც ისე შორს ჩანს სიმართლისგან. თუმცა ამ კონცეფციის გაზიარება ნიშნავს არაერთი მნიშვნელოვანი ფაქტისა და ფენომენის იგნორირებას, რომელიც ამ პრობლემას აუცილებელ მრავალფეროვნებას ანიჭებს, რომლის გარეშეც, როგორც ჩანს, შეუძლებელია ამ საკითხის არსის ღრმად გააზრება. აფხაზეთში საქართველოს ხელისუფლების (იგულისხმება დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლება – ლ. ს.) დომინანტონობის დამყარებას ხელი შეუწყო რუსეთში სამოქალაქო ომმა, თურქულმა საფრთხემ და აფხაზი ნაციონალისტების ხელყოფამ ამ მხარის არამკვიდრი მოსახლეობის წინააღმდეგ. მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სოციალურმა ფაქტორმაც, განსაკუთრებით მიწის რეფორმის საკითხმა. სოხუმის ოლქის უმწეო გლეხობის, განსაკუთრებით კი მოიჯარეების (მეგრელები, სომხები და ბერძნები) მხარდაჭერის მოპოვების მიზნით, საქართველოს ხელისუფლება მათ საკუთარ წილებს დაჰპირდა. საქართველოს ეგიდით დაქვემდებარებული დამოუკიდებელი და სუვერენული აფხაზეთის პროექტი ზოგადად ჩაიშალა თვით აფხაზურ საზოგადოებაში განხეთქილების გამო და, შედეგად, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ რეგიონის სრული მართვის უუნარობის გამო, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არ შეეძლო (სამართლიანობისთვის, აღვნიშნავთ, რომ არ შეეძლო) სწორად ორიენტირება რთულ პოლიტიკურ პირობებში, რათა ნაკლებად დამოკიდებული ყოფილიყო საქართველოს ხელისუფლებაზე“ (Машиля 2009: 44).

პატივცემულ ავტორს ავიწყდება, რომ აფხაზეთი 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე საქართველოს განუყოფელი ნაწილი იყო. აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის აზრით: „აფხაზეთი (და შესაბამისად „აფხაზი“) არ არის ერთმნიშვნელოვანი ცნება, ის საუკუნეთა მანძილზე განიცდიდა ცვლილებას, გაფართოებიდან დავიწროვებამდე და პირიქით, რაც რთულ ისტორიულ მოვლენებთან იყო დაკავშირებული. ყველაზე ვიწრო და თავდაპირველი მნიშვნელობით, აფხაზეთი იყო საქართველოს უკიდურესი ჩრდილო-დასავლეთი ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონი (გაგრა-

ანაკოფია), რომელიც დასავლურქართულ (კოლხურ) კულტურულ წრეში შედიოდა, ხოლო კოლხეთის – დასავლურქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდეგ (მვ. წ. I ათასწლეული) – კოლხეთის სამეფოში, როგორც მისი ერთ-ერთი საერისთავო (ადმინისტრაციული) ერთეული... ამგვარად, აფხაზეთი არასდროს არ არსებობდა როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო. ის ყოველთვის სხვადასხვა სტატუსით, საერისთავო თუ სამთავრო, სახელშეკრულებო თუ ავტონომიური უფლებით ქართულ სახელმწიფოში შედიოდა. ამ რეგიონის უძველესი მოსახლეობა ქართველები იყვნენ, რომელნიც ყოველთვის მცხოვრებთა უდიდეს უმრავლესობას შეადგენდნენ. რაც შეეხება აფსუებს (ჩვენ რომ აფხაზებს ვუწოდებთ), რადროიდანაც არ უნდა ცხოვრობდნენ აფხაზეთში და ვინც არ უნდა იყვნენ წარმოშობით, იქ ცხოვრების და საკუთარი კულტურის განვითარების უფლება აქვთ, მაგრამ არა აქვთ ამ რეგიონის საქართველოდან გამოყოფის უფლება“ (ლორთქიფანიძე, 2016: 190).

ჯერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე, 1918 წლის 4-9 მარტს, სოხუმის ოკრუგის გლეხთა II ყრილობამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ „აფხაზეთი შედის ამიერკავკასიის ხალხების საერთო შემადგენლობაში, როგორც მისი თანასწორუფლებიანი წევრი, რათა მან თავისი უკეთესი მომავალი დემოკრატიულ საქართველოსთან ერთად გამოჰედოს“ (Гаммахрия... 1997: 408).

1918 წლის 26 მაისს, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, აფხაზეთმა პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მნიშვნელობა კვლავ შეიძინა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ აფხაზეთი წებელდის მხარისა და სამურზაყანოს ჩათვლით ერთიან ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულად სცნო. ამასთანავე, ავტონომიის სტატუსი მიანიჭა. 1918 წლის 28 მაისს სოხუმის საოლქო სასამართლოს განყოფილებამ საგანგებოდ განიხილა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა და აფხაზეთ-საქართველოს შემდგომი ურთიერთობის საკითხი. აფხაზეთი იურიდიულად ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში იმყოფებოდა, ხოლო სასამართლომ ჩათვალა, რომ ამიერიდან იგი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ნაწილია (ჩიტაია 2006: 169).

1918 წლის ზაფხულში ადგილი ჰქონდა აფხაზეთზე ორმხრივ შეტევას – რუსულ-ბოლშევიკურს და თურქულს. ქართული ჯარის გმირულმა თავდადებამ არა მხოლოდ აფხაზეთი გაათავისუფლა, არამედ 1918 წლის 26 ივლისს ტუაფსეც კი დაიკავა. რუსი ბოლშევიკების წინააღმდეგ ქართველებთან ერთად 300 აფხაზი მხედარიც იბრძოდა (ჩაჩხიანი 2014: 258).

1918 წლის 11 ივნისს, საქართველოს მთავრობასა და აფხაზთა სახალხო საბჭოს შორის გაფორმდა ხელშეკრულება, რომელიც ქართული სახელმწიფოს შემადგენლობაში აფხაზეთის დაბრუნების ერთ-ერთი სამართლებრივი საფუძველი გახდა. ხელშეკრულების მე-4 პუნქტის

მიხედვით, „საგარეო პოლიტიკის საკითხებში საქართველო, რომელიც შეთანხმების მონაწილე ორივე მხარის ოფიციალური წარმომადგენელია, ფაქტობრივად აფხაზეთთან ერთად მოქმედებს“ (Диасамидзе 2004: 22).

1918 წლის 27 ივნისს, საღამოს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ სოხუმიდან მიიღო ცნობა სოხუმის სამხრეთით, მდინარე კოდორის მახლობლად ოსმალების მიერ დესანტის გადმოსხმის შესახებ, რიცხვით 8000 კაცამდე. რაზმის მეთაური თავადი ალექსანდრე შარვაშიძე იყო. მან განაცხადა, რომ ოსმალების მთავრობამ მას გამოაყოლა ჯარი აფხაზეთის ბოლშევიკებისგან დასაცავად. აფხაზთა სახალხო საბჭომ სასტიკი პროტესტი განაცხადა მტრის დესანტის გადმოსხმის გამო და ოსმალთა სარდალს განუცხადა, რომ სოხუმის ოლქში ბოლშევიკები არ არიან და რომ აფხაზთა ტერიტორიაზე აფხაზთა რაზმები საქართველოს რესპუბლიკის ჯარებთან ერთად მოქმედებენ. აფხაზეთის სახალხო საბჭომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას დახმარებისთვის თხოვნით მიმართა. საქართველოს ხელისუფლებამ გერმანიის დიპლომატიის წარმომადგენლებს აცნობა მათი მოკავშირე ოსმალების ჯარის მიერ საქართველოს საზღვრების გადმოლახვის უკანონობასთან დაკავშირებით. გერმანიის წარმომადგენლებმა მათ ოსმალების სარდლობასთან შუამდგომლობა აღუთქვეს (საქართველო 1918: 2).

1918 წლის აგვისტოში დემოკრატიული რესპუბლიკის მიწათ-მოქმედების მინისტრმა ნოე ხომერიკმა, შავი ზღვის განაპირა ადგილების მონახულების შემდეგ სააგენტოს კორესპონდენტს განუცხადა, რომ სოხუმის, სოჭისა და სხვა ოლქებში წესრიგი მყარდება. აფხაზეთის სახალხო საბჭოს იმეორე პოზიციას დაადგა, რომელიც საქართველოს ხელისუფლებასთან დადებული ხელშეკრულების შესრულებაზე ხელის აღებას გულისხმობდა, რაც ოსმალთა აგენტების აგიტაციით იყო გამოწვეული. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალებმა დესანტი ოფიციალურად უკან გაიწვია, იქ მინც დარჩა ჯარის ნაწილები, რომლებიც ჩუმად მოქმედებდნენ. გარდა ამისა, ოსმალთა აგენტებმა სოხუმის ოლქში თურქების მობილიზაცია გამოაცხადეს. მათი მთავარი შტაბი ცნობილ მემამულე ტატაშ მარშანიასთან იყო, რომლის მამულში მუსლიმთა შეიარაღებული ნაწილები თავს აფარებდნენ. ისინი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ აგიტაციას ეწეოდნენ (საქართველოს რესპუბლიკა 1918: 5).

აფხაზეთის საბჭოს დემოკრატიულმა ელემენტებმა სათანადო ზომები მიიღეს, რათა მათი მოძრაობისთვის ხელი შეეშალათ. 1918 წლის 4 აგვისტოს, როცა აფხაზეთის სახალხო საბჭომ საპროტესტო რეზოლუცია გამოიტანა საქართველოს მთავრობის დადგენილების შესახებ, რომელიც სოხუმის ოლქიდან თამბაქოს გამოტანას ითვალისწინებდა, ოპოზიცია საბჭოს თავმჯდომარის ვარლამ შარვაშიძის მეთაურობით საბჭოს შემადგენლობიდან გამოვიდა, რადგან იგი აფხაზეთის საბჭოს უმრავლესობის მოქმედებას აფხაზეთის დემოკრატიული ინტერესების

დამლუპველად მიიჩნევა. უმრავლესობა მუშაობას ძველებურად აგრძელებდა, 1918 წლის 15 აგვისტოს ოპოზიციამ, რომელიც აფხაზეთის შეიარაღებულ ძალას ეყრდნობოდა, ძველი საბჭო გარეკა და საკუთარი თავი აფხაზეთის დროებით სახალხო საბჭოდ გამოაცხადა. საბჭოში აფხაზეთში მცხოვრებ სხვადასხვა ეროვნებათა წარმომადგენლები შეიყვანეს, ხოლო თურქოფილთა ნაწილს აფხაზეთში ცხოვრება აკრძალა (საქართველოს რესპუბლიკა №21: 5). ახალმა დროებითმა საბჭომ აფხაზეთის მცხოვრებთ შემდეგი მოწოდებით მიმართა: „აფხაზეთა სახალხო საბჭო იმ შემადგენლობით, რომელიც ხელოვნურად იყო შექმნილი ოსმალთა აგენტების მიერ, დაეცა. აფხაზეთის დემოკრატია მოიშორა გზიდან თავისი მტრები და შექმნა აფხაზეთის დროებითი სახალხო საბჭო, რომელიც მიზნად ისახავს დაუყოვნებლივ შექმნას სრულყოფილი ორგანო, რომელიც გამომხატველი იქნება აფხაზეთში მცხოვრებ ერთა ინტერესების, განურჩევლად ეროვნებისა... აფხაზეთის ტერიტორიაზე დასაშვები არ არის არავითარი წოდებრივი და ეროვნული სხვადასხვაობა და ეროვნებათა უფლების შეზღუდვა. რაც შეეხება არაქვეშევრდომთ, აფხაზეთა სახალხო საბჭო შეძლებს მიიღოს ისინი როგორც სტუმრები და დაიცვას მათი პირადი ინტერესები და ქონებრივი უზრუნველყოფა... აფხაზეთის დემოკრატია კავშირი შეკრა საქართველოს რესპუბლიკასთან, ჩვენ ჩვენს მუშაობაში დავდგებით ამ დროებით შეთანხმების ნიადაგზე. უბედურება, რომელიც მოელის როგორც შიგნიდან, ისე გარედან აფხაზეთისა და საქართველოს დემოკრატიას საერთოა და თავის გამოსვლებში ჩვენ საქართველოს მთავრობასთან ერთად შევებრძოლებით ამ საერთო უბედურებას. მომავალში ჩვენს დამოკიდებულებას საქართველოსთან და აფხაზეთის პოლიტიკურ ბედს განსაზღვრავს აფხაზეთის ხალხის მიერ საყოველთაო კენჭისყრით არჩეული საბჭო. საბჭოს შემადგენლობის უმრავლესობამ საინიციატივო ჯგუფის დადგენილება მოიწონა და დროებითი სახალხო საბჭო შექმნა, რომელიც მუშაობას შეუდგა (საქართველოს რესპუბლიკა 1918: 5).

აფხაზეთის პირველმა სახალხო საბჭომ, არჩეულმა საყოველთაო პირდაპირი, თანასწორი და ფარული საარჩევნო სამართლის საფუძველზე, თავის 1919 წლის 20 მარტის სხდომაზე აფხაზეთის ავტონომიის აქტის მიღებით საერთო ქართულ სახელმწიფო სტრუქტურაში შემდგომი ინტეგრაციისთვის მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა (Папасквiri 2010: 209). საბჭომ აფხაზეთის ხალხების სახელით დაადგინა, რომ აფხაზეთი შედის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში, როგორც მისი ავტონომიური ერთეული, რის შესახებაც უნდა ეცნობოს საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობას და მის დამფუძნებელ კრებას (დიასამიძე 2004: 41).

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წლის 21 მარტის სხდომაზე განსაკუთრებული კმაყოფილების გრძნობით მოისმინა აქტი აფხაზეთის ავტონომიის თაობაზე, რომელიც აფხაზეთის სახალხო საბჭომ

მიიღო. დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის მოადგილემ ალექსანდრე ლომთათიძემ განაცხადა: „დღეიდან მყარი საფუძველი შეექმნა აფხაზი ხალხის თავისუფალ ცხოვრებას თავისუფალი საქართველოს შემადგენლობაში. ამიერიდან შეგვიძლია თამამად განვაცხადოთ მთელი სამყაროს წინაშე, რომ დემოკრატიული საქართველო განახორციელებს იმას, რისი განხორციელებაც აქამდე ვერ შესძლეს ზოგიერთმა ძლიერმა სახელმწიფოებმაც კი. გაერთიანდა ისტორიული, ბუნებრივი ერთობა ორი დასაბამიდან მოძმე და მონათესავე ხალხისა, დემოკრატიის მტერთა სავალალოდ და მის მეგობართა სასიკეთოდ და საბედნიეროდ“ (სცსა, ფ. 1833, აღწ. 1, 52: 16).

სოხუმის ოლქის (აფხაზეთის) მოსახლეობის შემადგენლობა 1917 წელს ასეთი იყო. მოსახლეობის რაოდენობა 167.832 სულს შეადგენდა, აქედან ქართველები (უპირატესად მეგრელები და სვანები) – 74.846 (42.1 %); აფსუა (აფხაზები) – 28.121 (21.4 %), რუსები და უკრაინელები – 20.893 (11.7%); ბერძნები – 20.673 (11.7%); სომხები – 18.212 (10.2%); სხვები (ესტონელები, გერმანელები და სხვა) – 5.087 (2.9%) (ანდერსენი 2016: 13).

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას მძიმე მემკვიდრეობა ერგო. მთავარი მიზანი ქვეყნის ტერიტორიული საზღვრების აღდგენა, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საერთაშორისო აღიარება იმავდროულად ტერიტორიული მოწყობის საკითხი იყო. ამასთან დაკავშირებით საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ორგანო, გაზეთი „ერთობა“ წერს: „განაპირა კუთხეების მოწყობა, მეტადრე როდესაც ისინი სხვადასხვა ეროვნებებით არიან დასახლებულნი, ერთი ძნელ საკითხთაგანია თანამედროვე სახელმწიფოთა ცხოვრებაში. ჩვენი ნორჩი სახელმწიფოს წინაშეც მრავალი ამნაირი განაპირა კუთხის საკითხია აღმართული და თავის გადაჭრას ელოდება. განაპირა ადგილებს შორის დღესდღეობით სხვებზე უფრო დიდმნიშვნელოვანი და ყურადღება მისაქცევი იქნება სოხუმის ოლქი. აქ არის ჩვენი უმთავრესი ფრონტი, ეს ალაგია გადაქცეული ბრძოლის ველად, მის საზღვრებს მოსდგომია ჩვენი რესპუბლიკის ყველაზე საშიშარი მტერი. მართო ეს გარემოებაც კმარა იმის გასათვალისწინებლად, თუ რა ყოფილა სოხუმის ოლქი ჩვენი რესპუბლიკისთვის და ყურადღებას და სიფრთხილეს მოითხოვს ამ ადგილის წესიერად მოწყობა და მოვლა-პატრონობა. ამ საქმის სიმძნელე უმთავრესად იმაში მდგომარეობს, რომ ძნელად თუ შეხვდებით ისეთ მხარეს, რომელიც ეროვნულად ისე აჭრელებული იყოს, როგორც სოხუმის ოლქია. საკმარისია რუკას დახედოთ და მაშინვე მიხვდებით, რომ ამ ოლქის საკითხის გადაწყვეტა შეუძლებელია ნაციონალურ-ტერიტორიულ ნიადაგზე. აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ რომ გააყოლოთ თვალი, დაინახავთ, რომ მეგრელებით დასახლებულ სამურზაყანოს სცვლის აფხაზების მოსახლეობა, რომელსაც მოსდევს ისევ მეგრელებით დასახლებული რაიონი. თუნდაც ყურადღება არ მიაქციოთ იმ გარემოებას, რომ ყველა ამ რაიონებშიც ერები ერთმანეთში არეულნი არიან,

რომ აფხაზებს შორის მრავალი მეგრელები, ბერძნები, სომხები ცხოვრობენ და მეგრელებს შორის აფხაზები და ისევ ის სომეხ ბერძნები, რუსები, ესტონელები და სხვა, თუნდაც ამას არ მიაქციოთ ყურადღება, მაინც სოხუმის ოლქის ერთ ტერიტორიალურ ეროვნულ ერთეულად გადაქცევა აშკარა უსამართლობა იქნება მცხოვრებთა უმეტესობის მიმართ. სოხუმის ოლქის მცხოვრებთა 30 პროცენტამდე აფხაზებია, 50 პროცენტამდე მეგრელები, 20 პროცენტამდე დანარჩენი სხვადასხვა ეროვნება. რომელ ეროვნებას მისცემთ აქ უპირატესობას, ეროვნულ-ტერიტორიულ პრინციპზე რომ მოინდომოთ სოხუმის ოლქის მოწყობა? აშკარაა, ეს პრინციპი აქ სრულიად მიუღებელია. ჩვენი რესპუბლიკა აშკარა ანგარიშს უწევს განსაკუთრებულ თვისებებს, რომელიც სოხუმის ოლქს აქვს რესპუბლიკის სხვა ადგილებთან შედარებით, რესპუბლიკისთვისაც და თვით სოხუმის ოლქისთვისაც ხელსაყრელი იქნება, თუ ეს განაპირა ადგილი თავისებურ კულტურული განვითარების გზას დაადგება და რაკი ამ კუთხის მოწყობა არ მოხერხდება ნაციონალური პრინციპის საფუძველზე, უნდა ვიპოვოთ სხვა რამ პრინციპი, რომელიც სახელმწიფოსთვისაც იქნება მისაღები და თვით სოხუმის ოლქის მცხოვრებთათვისაც იქნება სასარგებლო. სოხუმის ოლქი დღეს უკვე ფაქტიურად განსხვავდება რესპუბლიკის ყველა სხვა ადგილებიდან თავისებური წესებით. აქ არსებობს „აფხაზეთის ეროვნული საბჭო“, რომელთანაც ჩვენს რესპუბლიკას ჯერჯერობით არ გამოურკვევია ურთიერთობა, მაგრამ რომელიც უჭველად სახელმწიფო ორგანოს ფუნქციებს ასრულებს, მაგრამ ამ „აფხაზეთის ეროვნულ საბჭოს“ ქვემოთ არსებობენ ჩვეულებრივი ადგილობრივი თვითმმართველობები, ოთხი სამაზრო ერობა და სამიც ქალაქის თვითმმართველობა. „აფხაზეთის ეროვნულ საბჭოს“ არა აქვს გამიჯნული თავისი უფლება-მოვალეობების ფარგლები არა მარტო რესპუბლიკის ცენტრალურ დაწესებულებასთან, არამედ ამ ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოებთანაც. აფხაზთა საბჭოს უკანასკნელ ნაბიჯებს, ორი აშკარა ლტოლვა ემჩნევა: ერთის მხრით, მას სურს მიითვისოს ზოგიერთი ისეთი ფუნქციები, რომლებიც ყოველ სახელმწიფოს ნიშანდობლივ კუთვნილებას შეადგენს და რომლებიც სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, უზენაესობის ელემენტებად უნდა ჩაითვალოს. მეორე მხრით, იგი აბიჯებს იმ საზღვარს, რომლიდანაც იწყება დემოკრატიულ თვითმმართველობის უფლებათა ფარგლები. სახელმწიფომ უნდა მტკიცედ განსაზღვროს „აფხაზეთის საბჭოს“ მოქმედების მანძილი, როგორც ერთის, ისე მეორე მხრით: დაუშვებელია, რომ რესპუბლიკა არიგებდეს თავის სუვერენობის ელემენტებს, მაგრამ არანაკლებ დაუშვებელია, რომ ამ რესპუბლიკაში, რომელიც ადგილობრივი თვითმმართველობის საძირკველზეა აშენებული, რომლის ცენტრალური დაწესებულება ადგილობრივ თვითმმართველობათა დადგენილებას უნდა წარმოადგენდეს, რომ ასეთს რესპუბლიკაში ადგილობრივ თვითმმართველობათა მოქმედების ფარგლები ვიწროვდებოდეს და მისი უფლებები იზღუდებოდეს. აი, მაშასადამე, ორი საზღვარი, რომლებითაც

უნდა შემოიფარგლოს „აფხაზეთის ეროვნული საბჭო“-ს უფლებები: ზევიდან, რესპუბლიკის ცენტრალური დაწესებულებებიდან, მას საზღვრავს ის ხაზი, რომლებიც სახელმწიფოს სუვერენობის გარეთ უნდა იყოს გავლებული; ქვემოდან მისი საზღვარი უნდა ისე გაევილოს, რომ ადგილობრივ თვითმმართველობის უფლებები ხელშეუხებელი დარჩნენ (ერთობა 1919: 1).

დამფუძნებელი კრებისა და აფხაზეთა სახალხო საბჭოს წევრმა ვასილ გურჯუამ დამფუძნებელი კრების 1919 წლის 2 აგვისტოს სხდომაზე აკრიტიკებდა რა ეროვნულ-დემოკრატიებს (ნ. თავდგირიძეს და სხვებს), რომლებიც, მისი აზრით, აფხაზეთში არსებულ ვითარებას ამახინჯებდნენ, განაცხადა: „ჩვენ გვესმის, რომ აფხაზეთის ინტერესები მჭიდროდ არიან დაკავშირებული საქართველოს რესპუბლიკასთან და ჩვენ ამ რესპუბლიკაში გერებათ კი არ ვსთვლით თავს, არამედ თანასწორ მოქალაქეებად, მის ღვიძლ შვილებად. რამდენიც უნდა დაგვწამონ ცილი ბატონებმა თავდგირიძეებმა, ჩვენ სწორი გზიდან მაინც არ აგვაშორებენ. გზა კი არის შემდეგი: ერთი დემოკრატიული რესპუბლიკა და ერთი სახელმწიფოებრივი კანონი ყოველ საქართველოს ნაწილისთვის. აფხაზეთი, როგორც ავტონომიური ერთეული, მაგრამ ნაწილი ამ საქართველოსა, მხოლოდ თავის შინაურ საქმეში იქნება დამოუკიდებელი. ჩვენ მიერ გამომუშავებული კონსტიტუცია თქვენ უნდა მიიღოთ და მოიწონოთ. თქვენ მიერ მიღებული სახელმწიფოებრივი კანონები ჩვენთვისაც იქნება სავალდებულო. ჩვენ მეტს არაფერს არ ვთხოვლობთ... გაუმარჯოს დემოკრატიულად დარაზმულ ავტონომიურ აფხაზეთს, ამ საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილს“ (საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919: 16-17).

1919 წლის 18 ნოემბერს აფხაზეთის სახალხო საბჭოს სხდომაზე სკოლებში ქართული ენის შემოღებასთან დაკავშირებით დისკუსია გაიმართა. საბჭოს წევრმა სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიიდან ვიანორ ანჩაბაძემ (ცნობილი ისტორიკოსის ზურაბ ანჩაბაძის მამა – ლ. ს.), რომელიც დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებასთან ერთად საკონსტიტუციო საკითხებზეც მუშაობდა, სიტყვით გამოსვლისას განაცხადა: „...ჩემთვის კარგადაა ცნობილი, რომ სახელმწიფო სამართლის ანბანს წარმოადგენს სახელმწიფო ენის შესწავლა, თუ არა სწავლება მასზე. აქ ყველა თანახმა იყო, რომ აფხაზეთი საქართველოს ნაწილს წარმოადგენს, როგორც ეს აღიარებულია 20 მარტს, მაგრამ რატომღაც არ უნდა ანგარიშის გაწევა იმისათვის, რომ აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს ქართული ენის სწავლების აუცილებლობა. რატომღაც ზოგიერთ დეპუტატს, როგორც კი ეს საკითხი ამოტივტივდება, ეშლება საღერღელი. მართალია, ყველასათვის კარგადაა ცნობილი, რომ აფხაზეთი ინტერნაციონალური ქვეყანაა მოსახლეობის შემადგენლობის მიხედვით, მაგრამ ქართული ენის გაბატონება სამართლიანად უნდა იქნეს აღიარებული. ამ საკითხს პრაქტიკული მხარე აქვს. ისწავლება რუსული, გერმანული და სხვა ენები. რატომ? იმიტომ, რომ მეზობელი ერის ენის ცოდნა აუცილებელია

კულტურულ-ეკონომიკური ინტერესით. გერმანული ენის წინააღმდეგნი არ არიან. მაშინ, რომელი ენა უნდა ისწავლებოდეს, თუ არა ქართული ენა, ენა მეზობელი ხალხისა, რომელსაც აფხაზეთმა თავისი ბედი დაუკავშირა. აი, როდესაც თქვენ ამ ენის წინააღმდეგ გამოდიხართ, უბრალოდ არ გესმით სახელმწიფო სამართლის ანბანი. მაგრამ, ვინაიდან თქვენ წინააღმდეგნი არ ხართ ამ ენის შემოღების, ჩვენ სწორად მიგვაჩნია, რომ შემოღებულია ეს ენა, იმიტომ, რომ მისი შემოღება სკოლებში აუცილებელია. სახელმწიფო ენა უნდა ისწავლებოდეს – ეს აქსიომაა...” (Гаммахария...1997: 454-456).

1920 წლის იანვარში, როდესაც საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ საერთაშორისო (დეფაქტო) აღიარება მოიპოვა, აკაკი ჩხენკელმა დამფუძნებელი კრების წევრის რანგში აფხაზეთში იმოგზაურა სადღესასწაულო მოვლენის აღსანიშნავად, მან ოჩამჩირესა და გალში მრავალრიცხოვანი კრება ჩაატარა. სახალხო კრებამ ყველგან ერთხმად მიიღო დადგენილება, რომ აფხაზეთის აღნიშნული ქალაქებისა და დაბების მკვიდრნი აქტიურად ჩაებმებოდნენ მშობლიური ქვეყნის სამსახურში და დამოუკიდებელი საქართველოს საკეთილდღეოდ ყველაფერს გააკეთებდნენ (ჭუმბურიძე, 2018: 72).

აფხაზი ხალხის ღირსეული წარმომადგენლები, როგორებიც იყვნენ: ვარლამ შარვაშიძე, დიმიტრი (არზაყან) ემუხვარი, ვიანორ ანჩაბაძე, დიმიტრი გულია, გიორგი ზუზბაია, ვასილ გურჯუა და სხვები, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფარგლებში აფხაზეთის ავტონომიური მოწყობის მოთხოვნით აქტიურად გამოდიოდნენ.

საქართველო-რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისს დადებული ისტორიული ხელშეკრულების ძალით, საზღვრების საკითხი გადაწყდა. საბჭოთა რუსეთმა სოხუმის ოლქი საქართველოს უდავო ტერიტორიად აღიარა, სახელმწიფოთაშორისი საზღვარი კი მდინარე ფსოლზე გადიოდა. ამის თაობაზე 1920 წლის 18 მაისს დ. ემუხვარის მიერ მიწოდებული ინფორმაცია სახალხო საბჭომ სიხარულით მიიღო და დამფუძნებელ კრებას სპეციალური რეზოლუციაც გაუგზავნა (გამახარია... 2007: 302). მკვლევარი ნ. მარშანია არზაყან ემუხვარზე გამოცემულ მონოგრაფიაში წერს: „არზაყან ემუხვარის ცხოვრებაში უდიდესი როლი ითამაშა ქუთაისმა. იქაური ამხანაგებისა და ატმოსფეროს გავლენით ქართული ლიტერატურა და საქართველოს ისტორია მისი მთავარი სულიერი საზრდო გახდა და მის მიერ მაშინ შემუშავებული და მეგობართა წრეში გამოთქმული დასკვნა: შეუძლებელია საქართველოსა და აფხაზეთის განცალკევებულად წარმოდგენა, ცხოვრების კრეოდ ექცა“ (მარშანია 2012: 29).

1920 წლის 16 თებერვალს კონსტანტინოპოლში საქართველოს დიპლომატიური მისიის წარმომადგენელს გრიგოლ რცხილაძეს ოსმალეთში მცხოვრები აფხაზი მუჰაჯირები შეხვდნენ და საქართველოს ხელისუფლებას დე ფაქტო აღიარება მიულოცეს. დოკუმენტის მიხედვით, ისმითის რაიონში მათი რიცხვი 150.000-ს აღწევდა. ისინი საქართველოსთან ერთობის მომხრენი იყვნენ და ქართველ დიპლომატს საქართველოში დასაბრუნებლად დახმარება სთხოვეს (მახარაძე 2020: 97).

მართალია, 1918-1921 წლებში აფხაზ ლიდერთა ნაწილი აფხაზეთის ერთიან ქართულ სახელმწიფოებრივ სივრცეში მოქცევას მხარს არ უჭერდა, თუმცა აფხაზეთის საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიურ საწყისებზე შესვლის წინააღმდეგ ღიად არავინ გამოსულა.

აფხაზეთის ავტონომიის სტატუსი ჩაიწერა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში, რომელიც დამფუძნებელმა კრებამ 1921 წლის 21 თებერვალს მიიღო. კონსტიტუციის 107-ე მუხლის მიხედვით: „საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილებს – აფხაზეთს (სოხუმის ოლქი), სამუსლიმანო საქართველოს (ბათუმის მხარე) და ზაქათალას (ზაქათალის ოლქი), ადგილობრივ საქმეებში ავტონომიური თვითმმართველობა“ ენიჭებოდათ“ (საქართველოს კონსტიტუცია, 1921: 18). იმავე კონსტიტუციის 108-ე მუხლის თანახმად, დამფუძნებელმა კრებამ, ასევე, დაამტკიცა კანონი „ავტონომიური აფხაზეთის მართვის დებულების შესახებ“, რაც საშინაო საკითხების მართვა-გამგეობაში აფხაზეთის ავტონომიას ფართო უფლებებს ანიჭებდა. სამწუხაროდ, აფხაზეთის შესახებ საკონსტიტუციო კანონის ამოქმედება ვერ მოხერხდა, რადგან 1921 წლის თებერვალ-მარტის რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგად რუსეთის წითელმა არმიამ საქართველოს ოკუპაცია-ანექსია მოახდინა, დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული გახდა ემიგრაციაში, საზღვარგარეთ წასულიყო. ცენტრსა და ავტონომიას შორის ურთიერთობის თაობაზე დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში მოღვაწე აფხაზი ლიდერების მიერ ჩამოყალიბებული ზოგადი პრინციპები დღესაც აქტუალურია.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ანდერსენი ენდრიუ (ანდრეას) 2016: აფხაზეთი და სოჭი კონფლიქტის ფესვები 1918-1921, ინგლისურიდან თარგმნა მერი ბიწაძემ, Eaglehead Publishing

გამახარია... 2007: გამახარია ჯ., ახალაძე ლ., ბარამიძე მ. და სხვ. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე, თავი XVI – აფხაზეთი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში. თბილისი, 2007.

გამახარია... 2018: ჯ. გამახარია, ლ. ახალაძე, დ. ჯოჯუა, აფხაზეთის (საქართველო) ისტორიის საკითხები, თბილისი, 2018.

ერთობა 1919: აფხაზეთის საკითხი, გაზეთი „ერთობა“, №161, 22 ივლისი, თბილისი, 1919.

ლორთქიფანიძე 2016: ლორთქიფანიძე მ., აფხაზეთის სტატუსის საკითხისათვის საქართველოში, წიგნში: რჩეული ნაწერები, წიგნი I, შემდგენელი და რედაქტორი ნათელა ვაჩნაძე, თბილისი, 2016.

მარშანია 2012: მარშანია ნ., ქედუხრელი რაინდი, თბილისი, 2012.

მახარაძე 2020: ი. მახარაძე, ბენიამინ (ბენია) ჩხიკვიშვილი (1880-1924 წწ.), ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, თბილისი, 2020.
საქართველო 1918: ოსმალეთის დესანტი სოხუმში, გაზეთი „საქართველო“, №126, 30 ივნისი, თბილისი, 1918.

საქართველოს დამფუძნებელი კრება (სტენოგრაფიული ანგარიში), ორმოცდამეხუთე სხდომა, 2 აგვისტო, თბილისი, 1919.

საქართველოს კონსტიტუცია მიღებული საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს: 1921, სტამბა ნ. ი. ხვინგასი, ბათუმი.
საქართველოს რესპუბლიკა 1918: აფხაზეთის მდგომარეობა, გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №21, 21 აგვისტო, თბილისი, 1918.

სცსა: საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1833, აღწერა 1, საქმე 52, ფურცელი 16.

ჩაჩხიანი 2014: ჩაჩხიანი ა., 1918 წელს „ბოლშევიკური რევოლუციები“ აფხაზეთში და ამიერკავკასიის წითელი გვარდიის საბრძოლო მოქმედებები სოხუმის ზონაში, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, (2) 15, თბილისი, 2014.

ჩიტაია 2006: ჩიტაია დ., აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთა სახალხო საბჭო 1917-1921 წლებში, თბილისი, 2006.

ჭუმბურიძე 2018: ჭუმბურიძე დ., აკაკი ჩხენკელი სახელმწიფო მოღვაწე, დიპლომატი, მამულიშვილი, თბილისი, 2018.

Гамахария...1997: Гамахария Дж., Гогия Б., Абхазия-историческая область Грузии (историография, документы и материалы, комментарии). С древнейших времен до наших дней. Тбилиси.

Диасамидзе 2004: Статус автономных регионов Абхазии и Юго-Осетии в составе Грузии (1917-1988 гг.), Сборник политико-правовых актов, Составитель и Главный Редактор Сборника: Тамаз Диасамидзе, Центр по Исследованию Регионализма, Сборник приготовлен и издан в рамках гранта Департамента по Международному Развитию Объединенного Королевства, Тбилиси, 2004.

Маилян 2009: Маилян Б., К вопросу о политическом статусе Абхазии (март 1917 – февраль 1921 г. г.), Российско-Армянский (Славянский) университет, Печатается по решению Ученого Совета РАУ, (8), №2.

Папаскири 2010: Папаскири З., Абхазия История без фальсификаций, издание второе, исправленное и дополненное, Тбилиси, 2010.